

STICHTING DE ROERMONDSE KARTUIZERS

NIEUWSBRIEF

JAARGANG 1, NUMMER 2, WINTER 2006-2007

VOORWOORD

Door dr. Hans van de Mortel

Inmiddels is er al weer enige tijd verstreken sinds het verschijnen van onze eerste nieuwsbrief. In de tussentijd is er niet stilgezeten. Zo is er onder meer hard gewerkt aan het verder toespitsen en doordenken van de opzet van de tentoonstelling, zijn de eerste verzoeken om bruiklenen gehonoreerd en is begonnen met de fondsenwerving voor dit grote project. Een deel van deze activiteiten wordt in deze nieuwsbrief toegelicht. Zo vertelt Liesbeth Zuidema over enkele bijzondere stukken die in de tentoonstelling te zien zullen zijn, stelt Birgit Dukers in het kort haar bouwhistorisch onderzoek naar het Roermondse kloostercomplex aan u voor, licht Krijn Pansters de wetenschappelijke kant van de tentoonstelling toe en meldt Rob Dückers de toezegging van een bijzondere bruikleen uit Melbourne. Ik wens u veel leesplezier!

DE KARTUIZERS EN HUN KUNST

Door drs. Liesbeth Zuidema

In het voorjaar van 2008 wordt voor het eerst een tentoonstelling gewijd aan de kartuizerorde in Nederland en de kartuizers van Roermond in het bijzonder. Onlangs stond deze strenge orde van kluisenaars nog centraal in de indrukwekkende documentaire *Into Great Silence* van de Duitse regisseur Philip Gröning. Hoewel de kartuizers volgens hun leefregel in eenvoud dienden te leven

Afb. 1. Meester van de Magdalenalegende, *Devotiestuk van Willem Bibau*, 1523, olieverf op walnotenhouten paneel. Privé-collectie.

kwamen in de late Middeleeuwen toch verschillende kunstvoorwerpen terecht in de Nederlandse kartuizerkloosters. Ter gelegenheid van de tentoonstelling wordt daarom in de kapittelzaal van het voormalig kartuizerklooster van Roermond een schatkamer ingericht die de bezoeker een indruk geeft van de oorspronkelijke en rijke inrichting van een kartuizerklooster. In deze nieuwsbrief wordt alvast een tipje van de sluier opgelicht. In de schatkamer worden enkele kunstvoorwerpen tentoongesteld die de bezoeker iets vertellen over de verschillende functies die dergelijke objecten vervulden binnen een kartuizerklooster. De

Afb. 2. Meester van Frankfurt (middenpaneel) en Meester van Delft (luiken), *Memoriestuk van de familie Van Beesd*, middenpaneel rond 1509, luiken 1514, predella (hier niet zichtbaar) rond 1606, olieverf op eikenhouten paneel, Aken, Suermondt-Ludwig Museum, inv.GK 1526.

kartuizers brachten het grootste gedeelte van hun leven door in de stilte en de eenzaamheid van hun cel waar ze veel tijd besteedden aan de dagelijkse overweging van de momenten uit het lijdensverhaal van Christus. In de schatkamer worden daarom enkele devotiestukken tentoongesteld die de kartuizers stimuleerden in hun overweging van het leven van Jezus. Eén van deze devotiestukken is het prachtige tweeluijkje (afb. 1) dat in 1523 in opdracht van de kartuizer Willem Bibau werd geschilderd door de Meester van de Magdalenalegende. Willem was een echte carrièremoonnik. Behalve prior van het kartuizerklooster van Geertruidenberg was hij bovendien prior generaal van de kartuizerorde. Op het rechterpaneel van het tweeluijkje is hij in gebed voorgesteld. Willem richt zijn gebeden tot de maagd Maria die met het Christuskind in de arm op het linkerpaneel van het tweeluijkje is voorgesteld. Aan de achterzijde van het rechterpaneel is de kruisdood gereduceerd tot een voorstelling van de vijf wonden van Christus. De voorstelling vertelt ons iets over de spiritualiteit van de kartuizers die in de late Middeleeuwen voor een belangrijk deel was gericht op het lichamelijke lijden van Christus. De kunstvoorwerpen in de cellen van een kartuizerklooster vervulden dus een devotionele functie voor de kartuizers. Behalve de leefwereld van de kartuizers was ook de leefwereld van de leken vertegenwoordigd in een kartuizerklooster. Op basis van het memorieboek van het Utrechtse kartuizerklooster weten we dat zich in de pandgangen van een kartuizerklooster talloze lekengraven bevonden. In de buurt van deze graven werden vaak memoriestukken geplaatst. In de schatkamer worden daarom enkele memoriestukken tentoongesteld die de herinnering aan de overledenen levend hielden. Eén van deze memoriestukken is het drieliuk (Afb. 2) waarvan de luiken in 1514 in opdracht van de Delftse burgemeester Dirk van Beesd werden geschilderd door de Meester van Delft. Het drieliuk werd geplaatst bij het graf van Dirk dat zich in het Delftse kartuizerklooster bevond. Op het middenpaneel zijn Anna, Maria en Jezus voorgesteld. Op de luiken zijn links Dirk met zijn zoons en rechts zijn vrouw met hun dochter in gebed voorgesteld. Hun zoon Dirk was in het kartuizerklooster van Delft ingetreden en is op het linkerluik in een wit habijt voorgesteld. De gebedsportretten en de wapenschilden van het echtpaar vertegenwoordigen de leefwereld van de leken. Wanneer de luiken gesloten waren werd echter de voorstelling van een boetende Hiëronymus in de wildernis zichtbaar. Deze voorstelling diende nu juist als voorbeeld voor de

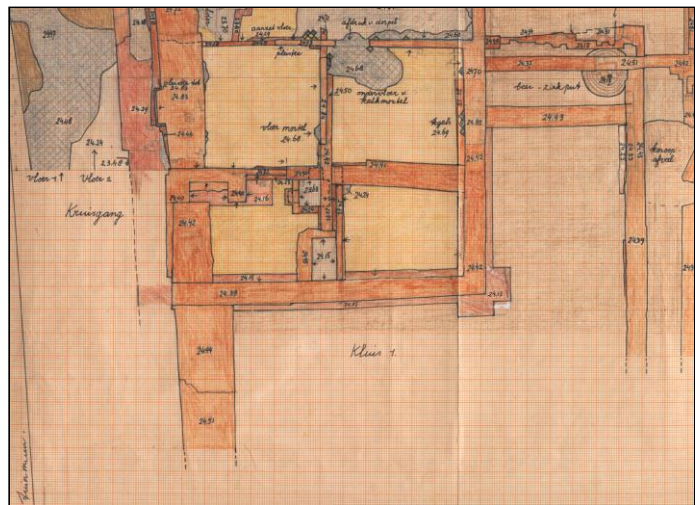
Delftse kartuizers. Het drieluik lijkt dus zowel de leken als de kartuizers te hebben bediend en vormt daarmee een prachtige weerspiegeling van de interactie tussen de leefwereld van de leken en de leefwereld van de kartuizers zoals die zich manifesteerde in een kartuizerklooster.

BOUWHISTORISCH EN ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

Door drs. Birgit Dukers

In de zomer van 2005 is een bouwhistorisch onderzoek gestart naar de bouw- en ontwikkelingsgeschiedenis van het kartuizerklooster van Roermond. Het klooster en zijn gebouwen neemt een unieke plek in, omdat het 't enige overgebleven kartuizerklooster in Nederland is. De kloostergebouwen die de sloop in de jaren na de opheffing van het klooster in 1783 hebben overleefd, worden opgemeten en onderzocht op bouwsporen. Het gaat hierbij om de kruisgang, de kerk, de refter en het aangrenzende gebouw (de tegenwoordige entree naar de kantoren van het bisdom). De opmeting en het onderzoek zijn nog in volle gang, maar maken nu al duidelijk dat het complex in verschillende fasen gebouwd en uitgebreid is. Ondermeer de kapel is in verschillende fasen vergroot. De twee stadbranden van Roermond, in 1554 en 1665, waren directe aanleidingen voor verbouwingen aan het klooster. Omdat bij deze branden delen van het complex verwoest werden, vonden er herstellingen plaats, vaak gecombineerd met uitbreidingen van of veranderingen aan de gebouwen. De uitkomsten van het bouwhistorisch onderzoek zullen hun weerslag vinden in de tentoonstellingscatalogus van de tentoonstelling rondom de Roermondse kartuis in 2008.

Momenteel vindt er een archeologische opgraving plaats op het voormalige kloosterterrein, tussen de westelijke kruisgang en de Bethlehemstraat, door het instituut voor Archeologische en Aardkundig onderzoek, SOB Research uit Heinenoord. Er wordt gezocht naar mogelijke resten van (middeleeuwse) bebouwing aan de Bethlehemstraat en Voogdijstraat en naar de resten van de kartuizercellen aan deze zijde van de kruisgang. Deze cellen zijn aan het einde van de achttiende eeuw, vlak na de opheffing van het klooster, afgebroken. In 1984 vond er al een beperkte opgraving plaats naar twee cellen van de zuidelijke kruisgang door de archeologische werkgroep RURA. Toen kwamen vrij complete fundamenten tevoorschijn (zie afbeelding). De cellen aan de westzijde lijken echter rigoreus gesloopt te zijn, inclusief een groot deel van de fundamenten, maar wellicht levert de opgraving toch nog enige bruikbare informatie op over de opbouw en het uiterlijk van deze cellen.

Werktekening, gemaakt naar aanleiding van de opgraving in 1984. De tekening toont de fundamenten van een kartuizercel.

DE TENTOONSTELLING IN EEN WETENSCHAPPELIJK KADER

Door drs. Krijn Pansters

Op verschillende manieren is de organisatie van de tentoonstelling wetenschappelijk ingebed. Op de eerste plaats bestaat er een Comité van Aanbeveling waarin, naast hoogwaardigheidsbekleders als de Prior-generaal van de Kartuizerorde, de bisschop van

Roermond, de Roermondse burgemeester en Euro-parlementariër Mw. Ria Oomen, een aantal gerenommeerde hoogleraren van diverse universiteiten in binnen- en buitenland zitting hebben genomen. Zij zien onder meer toe op de voortgang en bewaken de kwaliteit. Op de tweede plaats heeft zich rond de Stichting inmiddels een internationaal netwerk gevormd van bevriende wetenschappers met hart voor de zaak, zij het voor Roermond, voor de Kartuziers, voor middeleeuwse kunst of voor religieuze orden in algemenere zin. Dit netwerk komt voort uit persoonlijke contacten van leden van de Stichting en uit bezoeken aan internationale congressen, zoals dat over *Kartäuserforschung 1970-2006* in augustus 2006 in Aggsbach (Oostenrijk) of het *International Medieval Congress* te Leeds (Engeland) in juli 2006 en juli 2007. Verder zijn er contacten met diverse wetenschappelijke gremia zoals *Analecta Cartusiana* (Publicatiereeks over Kartuizergeschiedenis, Oostenrijk), *Cartusiana* (Kenniscentrum voor Kartuizergeschiedenis, België), *Signum* (Contactgroep voor institutioneel-juridische geschiedenis van kerkelijke instellingen in de middeleeuwse Nederlanden) en diverse musea en instellingen. Een aantal van de genoemde wetenschappers zal bijdragen aan de tentoonstellingscatalogus. Ten slotte wordt in samenwerking met de Radboud Universiteit Nijmegen een internationaal congres over de Nederlandse Kartuziers georganiseerd, als aanvulling op de tentoonstelling in 2008.

EEN BIJZONDERE BRUIKLEEN UIT MELBOURNE

Door drs. Rob Dückers

In december 2006 bereikte ons het bericht dat de State Library of Victoria te Melbourne (Australië) positief staat ten opzichte van ons verzoek tot bruikleen van een bijzonder handschrift voor onze tentoonstelling. Onder de signatuur *f 096 / J 483 bewaart deze nationale bibliotheek een perkamenten codex, die in 1497 is gemaakt en een commentaar van de H. Hieronymus op de profeet Jesaja bevat. Er zijn diverse aanwijzingen dat het boek in Roermond is vervaardigd. Zo is het geschreven in een schrift dat een aantal typische kartuizerkenmerken bevat. Verder komen bepaalde decoratievormen overeen met wat we kennen van andere Roermondse kartuizerhandschriften en ook de boekband lijkt als twee druppels water op andere banden uit de Roermondse kartuis. Het handschrift is weliswaar geen luxe-codex die vele miniaturen bevat, maar voor een kartuizerhandschrift is het uitermate fraai en rijk gedecoreerd, met onder meer een gehistoreerde initiaal die de auteur van de tekst laat zien. Ook andere initialen en randen zijn fraai verlucht (zie afbeelding). Het handschrift is, voor zover bekend, het mooiste boekwerk dat in of voor de Roermondse kartuis is afgeschreven en gedecoreerd. Het feit dat het in 2008 in Roermond te bewonderen zal zijn mag een buitenkans worden genoemd, temeer daar het de bedoeling was dat het handschrift op dat tijdstip in Australië tentoongesteld zou worden. De bibliotheek bleek echter overtuigd van het belang van de aanwezigheid van dit kostbare handschrift op de tentoonstelling in Roermond en trok daarom het boek uit hun eigen project terug. Wij zijn hen daarvoor zeer dankbaar.

VOOR VRAGEN, OPMERKINGEN OF HET LATEN TOESTUREN VAN DE NIEUWSBRIEF KUNT U CONTACT OPNEMEN MET STICHTING DE ROERMONDSE KARTUIZERS, ABDIS ADAMA STRAAT 18, 6041 VB ROERMOND.

Stelt u geen prijs op toezending van deze nieuwsbrief? Meld het even en we verwijderen u per omgaande uit ons adressenbestand.
